

DEBATT

STUDENTPROGRAM

Av fil. lic. LEIF CARLSSON

Om av en lycklig slump eller av illslug förtänksamhet må vara osagt — obestriddigt är, att Sveriges Konservativa Studentförbund och Sveriges Liberala Studentförbund lyckades uppnå en utomordentlig publicitet när de råkade föra fram sina idéprogram mitt under den sommarstiltje som av gammalt ansetts otjänlig för politisk verksamhet.

Vår ideologiska debatt är knappast sprudlande. Redan av detta skäl är det av stort intresse att studera resultatet, när — oberoende av varandra — två kvalificerade, politiska grupper söka formulera sina grundläggande värderingar och föreställningar om samhället. »Ett liberalt samhälle» heter den ena skriften, »Den moderna konservatismen» den andra; i båda fallen är det emellertid fråga om en revy av i stort sett alla samhällsproblem som bruka förekomma i den politiska diskussionen, och kanske några till. De konservativa förvåna t. ex. glädjande med att anslå ett helt litet kapitel åt »Naturvärden», i vilket hävdas att »det är av betydelse att större hänsyn tas till vårt lands naturvärden vid uppförandet av industrier, kraftverk och andra anläggningar». Detta är ett typiskt exempel på sådana samhällsproblem, som faktiskt betyda långt mera än åtskilliga av dem som dagligen figurera i diskussionen, men som inte få tillbörlig uppmärksamhet därför att de inte något så när otvunget falla in i något av de befintliga facken för politiska åsikter.

Allmänt sett skulle man kunna önska, att ideologiskt medvetna grupper som t. ex. studentförbundens programskrivare ägnade något mindre energi åt att ge svar på av alla redan kända frågor — svar som i regel måste bli konventionella och föga överraskande, och i stället sysslade med att fundera ut nya frågor, även med risk att inte utan vidare kunna komma med svar på dem. Studentförbundens åsikter i de flesta frågor uttrycka helt naturligt den allmänna opinionen om vilken i stort sett råder s. k. demokratisk värdegemenskap. Ett starkt försvar, ett fast penningvärde, kraftåtgärder för de eftersatta minoriteternas vårdbehov, upprustning av undervisning och forskning och mycket annat sådant förträffligt är i och för sig viktiga ting, vilkas värde dock knappast bestrides av någon vederhäftig person. Att följa programskrivarna i spåren med ett referat behöver därför inte komma ifråga. Endast vissa speciella problem skola här behandlas.

Innebär denna långt gående överensstämmelse i värderingar, eller låt oss säga önskemål, som råder inte bara mellan konservativa och liberaler, utan praktiskt taget mellan alla människor i vårt land, att de ideologiska skillnaderna ha upphört att spela någon roll? Som känt har sedan en tid tillbaka detta med sedvanlig myndighet förkunnats i Dagens Nyheter. Det konservativa programmet har inte tagit upp frågan, men liberalerna ha synbarligen våndats inför problemet.

»För en fristående bedömare måste det stå klart att den politiska striden i vårt land inte rimligen kan karakteriseras som en kamp mellan oförsonliga ideologier», börjar man sitt program. Uppaktan är måhända något olycklig — läsaren frågar undrande vem den tillsporde fristående bedömaren må vara: inte äro väl liberaler mer fristående än andra? Och, sakligt viktigare, låt vara att vi inte ha en strid mellan oförsonliga ideologier, kan inte läget vara det, att vi väl ha att göra med motsättningar mellan ideologier, men att denna strid genom samhällets utveckling kommit att förlora sin oförsonliga karaktär, utan att därför försvinna? — Liberalerna komma i allt fall fram till att de på ett diskret sätt våga tro att partierna ha bevarat en viss särart, men denna förklaras bero på *attitydsskillnader*. Av värde är den korta men effektiva repliken mot det ofta hörda, slappa talet om att problem skulle kunna avgöras av »lämplighetshänsyn». »En sådan hänvisning ger dock ingen verklig förklaring, så länge man inte vet vilka normer som varit bestämmande för bedömningen av vad som är lämpligt — något som ju bedöms mycket olika av de skilda partierna».

Beträffande vårt statsskick ha de båda programmen i ett avseende samma uppfattning. »I betraktande av den omständigheten, att vårt land äger en skriven författning, talar emellertid mycket för, att denna ges en utformning så att den till alla delar överensstämmer med hävdvunnen praxis. Detta leder bl. a. till krav på att det parlamentariska systemet grundlagsfästas samt att monarkens grundlagsenliga befogenheter bringas i överensstämmelse med rådande ordning» heter det i Den moderna konservatismen. Ej annorlunda liberalerna: »Vördnaden för traditionen får inte hindra oss från att reformera en

föråldrad lagtext; den skrivna författningen bör bringas i överensstämmelse med gällande praxis». Även liberalerna anse, att detta innebär »att den parlamentariska principen bör grundlagsfästas».

Det vill synas, som om man i detta stycke inte tillräckligt beaktat de praktiska synpunkterna. Idealet, att intet skall förekomma utan stöd i skriven lag och intet skrivet lagbud utan real motsvarighet i statslivet kan inte gärna förverkligas; det är väl också ovisst om numera någon på allvar skulle vilja förespråka det. I ett samhälle som är stätt i levande utveckling måste skriven lag alltid i någon mån komma att rymma mer eller mindre obsoleta element; och nya institut måste komma att prövas under avsevärd tid innan de föranleda ändring av ett så viktigt dokument som grundlagen. Inga skäl har förebringats för att just dagens konstitutionella praxis vore lämplig att grundlagsfästas. På den punkt som programmen särskilt framhäva tyckas sakliga skäl tala emot något sådant. »Hävdvunnen praxis» visar just, att vår grundlag inte lägger hinder i vägen för en fungerande parlamentarism. Å andra sidan kan ett ofrånkomligt lagbud om att »den parlamentariska principen» *måste* tillämpas fullkomligt i onödan ge upphov till praktiskt pinsamma situationer i framtida lägen, som nu inte låta sig förutses. En reform som dels inte medför någon påvisbar förbättring och dels kan befaras kunna medföra nackdelar längre fram bör i varje fall ur en konservativ synvinkel betraktas som klart olämplig.

En attitydskillnad mellan liberaler och konservativa framträder däremot i behandlingen av monarkin. Liberalerna anse »att republikanskt statsskick snarast bör införas i Sverige och presidenten väljas av riksdagen». Visserligen erkänner man, att frågan

om monarkins avskaffande inte är av central praktisk betydelse i vårt land, men principen kan icke offras: »Det måste fastslås, att arvet inte kan få utgöra grundvalen för innehavet av ett offentligt ämbete, allraminst det högsta». Eftersom man i nästa andedrag just medger att i vårt land arvet tydligen utan större olägenhet kan utgöra grundvalen för innehavet av ett ämbete, nämligen just det högsta, förefaller den kraftfulla formuleringen för den fristående bedömaren något bråd-störtad. De konservativa hålla sig, som väntat var, på denna punkt mera till verkligheten: »Vårt land är av hävd en monarki. Denna styrelseform har visat sig väl lämpad för svenska förhållanden, varför vi inte i nuvarande läge anser det nödvändigt att ta upp spekulationer om ett annat styrelse-skick till diskussion».

Dessvärre har inte samma betraktelsesätt fått göra sig gällande när det gäller att formulera den moderna konservatismens ställning till frågan om stat och kyrka. »Religionsfriheten tillhör de värden, vilka den moderna konservatismen obetingat vill slå vakt om», fastslår programmet — däruti i sak överensstämmande med Högerpartiets principprogram 1956. Självfallet förenas denna uppfattning med en positiv hållning till kristendomen:

»Ingen förnekar det inflytande som kyrkan genom århundraden haft på det svenska samhället. Även om kyrkan i ett flertal fall kommit att fördröja nödvändiga reformer (?), har den i andra sammanhang tillfört vår kultur stora värden. I tider då man betraktar tradition och arv med förakt och ofta, trots skuggan av radikala diktaturer, i förändringen själv ser ett tecken till framåtskridande, är det nödvändigt att erinra om de bestående andliga värden som utgör ett villkor för den västerländska civilisationens fortbestånd. Skall vi i längden

kunna motstå de totalitära våldsideo-logierna, måste vi hävda den livssyn som i stor utsträckning grundar sig på kristen tradition». Efter en sådan förklaring förefaller det sällsamt, att författarna komma fram till att det är nödvändigt »för såväl bekännare som förnekare», att svenska kyrkan organisatoriskt skiljes från staten. För bekännare — kyrkans frihet antages vara i fara genom den kontroll som under nuvarande omständigheter kan utövas av statsmakterna. För förnekare — religionsfriheten påstås fordra att svenska kyrkan inte får ha en prioritetsställning framför de fria kristna samfundet eller att hon får ha inflytande över angelägenheter som gälla medborgare vilka inte tillhöra kyrkan.

Att liberalerna anse att kyrkan bör skiljas från staten — »automatisk anslutning till ett religiöst samfund är inte förenligt med kraven på personlig integritet i religiösa frågor» — överraskar inte. Att de konservativa övertygats av sina egna argument för samma sak är mera överraskande. Varje individ har ju dock faktisk möjlighet att lämna kyrkan utan att molesteras; »intrånget» på religionsfriheten bör i praktiken näppeligen kunna kännas hårdare än den princip om arvsrätt till tronen som man själv godkänner. Kyrkans frihet kan komma i fara — javäl, den risken finns alltid, men det förefaller högst tveksamt, om vederhäftiga företrädare för Svenska kyrkan verkligen skulle anse, att de nu leva under sådant tryck att förbindelsen med staten blivit olidlig. Innan man slutligen fördömer kyrkans prioritetsställning är det skäl att tänka efter, om inte denna tilläventyrs motsvaras av skyldigheter som kunna göra den historiskt motiverade positionen i förhållande till andra samfund alltfört berättigad.

Statskyrko-problemet illustrerar på sitt sätt något som faller i ögonen vid

ett jämförande studium av de två programmen, och som icke saknar politiskt intresse, hur nära de liberala och de konservativa ståndpunkterna kommit varandra. Några exempel för att i gengäld visa hur den liberala uppfattningen kommit att sammanfalla med vad som ännu för några år sedan tämligen allmänt — inte minst på liberalt håll — torde ha betraktats som konservativt:

Räntepolitiken betraktas »såsom ett av huvudvapnen mot inflationen», man anser också att vi under framtida högkonjunkturer måste »acceptera ett väsentligt högre ränteläge än vad som genomsnittligt varit rådande efter andra världskriget».

Om socialpolitiken: »Där så är möjligt bör socialvården ordnas enligt försäkringsmässiga principer. Om den enskilde själv står för en del av utgifterna nedbringas kostnaderna för stat och kommun. Det är icke minst ur opinionsmässig synpunkt av vikt att missbruk av sociala hjälpåtgärder motarbetas». I sak och form erinrar detta på det närmaste om motsvarande konservativa kapitel: »Genom höjningen av vårt lands materiella standard under senare tid har ökade möjligheter givits att finansiera socialförsäkringarna med avgifter. Dessa bör successivt ökas och slutmålet så långt möjligt vara huvudsaklig avgiftsfinansiering».

Mest glädjande är kanske den liberala analysen av bostadsproblemet: »Den hittills förda bostadspolitiken, karakteriserad av hyresreglering och generella subventioner, har varit ett misslyckande. Hyresregleringen har naturligt nog inte kunnat påverka kostnaderna i nybyggda hus och i

förening med inflation i huvudsak bara bidragit till att ett onaturligt gap uppstått mellan hyror i äldre och nyare hus. Samtidigt har man tagit bort vinstincitamentet för det enskilda kapitalet att söka sig till bostadsmarknaden. Resultatet har blivit en skrämmande bostadsbrist, främst i storstäderna». Med stöd av dessa tankar kommer man mycket riktigt fram till konkreta önskemål som på ett försiktigt sätt i allt väsentligt överensstämmer med de konservativa påståendena: »En förbättring kan endast åstadkommas genom att nu gällande reglerings- och subventionssystem avskaffas. De kommunala bostadsföretagen avvecklas. Övriga särskilt gynnade bostadsföretag skall konkurrera på lika villkor med de enskilda företagen».

Utan tvivel visa programmen att betydande, ehuru svårformulerade skillnader i attityd, för att använda det liberala uttrycket, fortfarande bestå mellan liberaler och konservativa. Lika tydligt visa de emellertid, hur trots dessa skillnader uppfattningarna i konkreta frågor, varav många av synnerlig vikt, kunnat sammanjämkas på ett sätt som knappast föreföll möjligt för bara låt oss säga tio år sedan. Detta faktiska närmande är det politiskt betydelsefulla och glädjande. Må det vara tillåtet för en konservativ läsare att (utan oförsonlig ideologisk kamp) uttrycka den attityden, att liberalerna lyckats bäst i de avsnitt där de medvetet eller omedvetet närmat sig mest till vad förr kallades konservativt — och att de konservativa råkat få med några betänkliga saker just på de punkter där de bemödat sig mest om att ådagalägga vad som förr brukat kallas liberalism.